

George IACOBANU

RESTAURAREA ÎNTRE TEHNICĂ ȘI ZEI

Motto:

„Nu-mi este permis să îți arăt, dar sunt lucruri care merită să fie cunoscute.“

Euripide

Descoperirea, în fortificația de la Drumul Carului (județul Brașov), a unui vas ceramic roman de cult prilejuiește întâlnirea cu enigmaticul zeu Dionysos, „cel de două ori născut“.

Noutatea pe care această piesă o aduce constă în faptul că „imaginea zeului mai apare o singură dată în Dacia, pe vasul de la Barboși, unde este asociat cu Libera și alte elemente decorative bachice“. Un alt amănunt interesant subliniat de către cercetător (dl. Florea Costea) ar fi acela că reproducerea imaginii lui Dionysos tânăr este aproape identică cu cea reprezentată pe vasul de la Barboși, mai ales în ceea ce privește frizura. De asemenea, cercetătorul nu exclude asocierea dintre Liber Pater Dionysos și Cernunnos (din mitologia galică), însă nu se poate determina perioada în care militarii de origine galică au fost prezenți la Drumul Carului.

Piesa este deosebită atât ca valoare documentară, cât și ca tehnică de reprezentare a imaginilor.

Vasul a fost descoperit în stare fragmentară, „din ansamblu fiind recuperată partea superioară, respectiv 21 de fragmente împrăștiate pe o suprafață de aproximativ 2 m²“.

Studiul asupra fragmentelor indică faptul că piesa a fost modelată la roată, examenul microscopic relevând o textură fină cuprinsă între 0,25 și 1,25 mm, conform scării Wentworth. Ca degresant a fost utilizat nisip, pietricele mici de natură calcaroasă. Culoarea este datorată oxizilor de fier, luturilor feruginoase, materialelor de natură organică, precum și carbonaților parțial oxidati, care în urma proceselor de ardere au dat piesei o culoare de ansamblu cenușie, cu tonalități ce variază de la brun spre negru, iar pe alocuri pete de culoare roșiatică. Grosimea fragmentelor variază între 2 și 4 mm.

După operațiunile de curățare și conservare, realizate cu mijloace specifice, asamblarea fragmentelor prin lipire a fost realizată cu adeziv fără constituent de plastifiere, grosimea fragmentelor și gradul deteriorării muchiilor acestora impunând consolidarea întregului ansamblu cu ajutorul știfturilor fixate cu rășina epoxy bicomponentă. Reticularea locală a fost efectuată sub acțiunea unui catalizator la cald.

Piesa rezultată în urma acestor operațiuni prezintă următoarele caracteristici:

- GURA de formă ovală, finisată perfect. Privită lateral, poate fi comparată cu o „șă“, consecință a fenomenului de ardere secundară. Cercetătorul nu exclude ipoteza ca această formă să fi fost inițial concepută în acest fel.

- BUZA rotunjită și discret profilată în afară, modelată cu grijă și atent finisată demonstrează siguranța unui îndelungat exercițiu meșteșugăresc.

- GÂTUL arcuit și accentuat la bază de o „nervură“ conturată cu finețe, având un rol însemnat în estetica formei.

• UMĂRUL aproape orizontal (ca și corpul cu pereții ușor curbați) vine să completeze în mod fericit subtilitatea formei și, implicit, pe cea a meșteșugului.

Completarea zonelor lipsă s-a realizat cu ipsos de modelaj mixat cu pigmenți minerali. În acest caz, integrarea cromatică a avut rolul de a crea efectul optic care să plaseze zona completată în spatele originalului fără a distorsiona forma de ansamblu.

Înălțimea părții recuperate după integrarea formei este de 128 mm.

La exterior, sub umăr, de jur-împrejurul vasului, la distanțe care oscilează între 30 și 41 mm, se află dispuse două imagini în relief, care înfățișează chipul zeului Dionysos tânăr. Imaginea este înscrisă „într-un perimetru quasi-ovoidal“, comportând aceleași dimensiuni la toate cele două medalioane, adică 44 mm înălțime și 31 mm lățimea maximă. Plasat între două imagini ale zeului, se identifică un alt relief, care ilustrează după toate probabilitățile un țap. Al treilea element profilat configurează o marcă de olar.

Toate imaginile păstrează semnele caracteristice mediului de zăcere, precum și ale poziției pe care fragmentele au avut-o în acesta. Din cele două profile s-au păstrat integral șase, din care patru au fost bine conservate, două au lipsuri nesemnificative care nu pun în pericol lizibilitatea imaginii, unul cu lipsă 1/3 din ansamblu, iar două lipsesc.

TEHNICA de execuție a acestor imagini în relief a fost fără îndoială stamparea. Metoda în sine este relativ simplă și constă în apăsarea din interior cu degetul a pastei încă moi, pentru ca aceasta să se muleze și să ia forma negativului fixat pe exterior.

Studiate în mod repetat, utilizând surse de lumină poziționate diferit, precum și instrumente optice diverse, constatăm că imaginile care-l înfățișează pe Dionysos sunt ușor, aproape imperceptibil „mișcate“, în sensul că expresia figurii pare modificată, deși ele au fost realizate în aceeași tehnică, cu utilizarea probabilă a aceluiași negativ.

Explicația ar putea fi pusă pe seama faptului că negativul nu a fost fixat în aceeași poziție. Aceasta explică și unele retușuri care au fost efectuate ulterior operațiunii de stampare.

Reconstituirea celor două imagini în relief care lipsesc s-a realizat utilizând ca mediu de amprentare ceara calibrată de uz dentar de 3 și respectiv 5 mm grosime, ghips de modelaj mixat cu pigmenți minerali în tonalități apropiate de original.

O altă imagine în relief de formă „aproape circulară“, cu dimensiunile de 28x24 mm, realizată tot prin tehnica stampării, înfățișează după toate probabilitățile un țap cu picioarele din față îndoite, sugerând o poziție de repaus. Excavarea depozitelor de sol s-a realizat, în acest caz, prin tamponare locală și utilizarea unor tije subțiri din lemn de balsa ascuțite oblic.

Se pune întrebarea dacă prin poziționarea acestui relief și imaginea lui Dionysos meșterul a dorit să sugereze o legătură.

Potrivit mitologiei, Dionysos era înfățișat uneori ca țap, alteori ca taur. Sub această primă înfățișare „putea fi cu greu deosebit de divinitățile minore, pani, satiri și sileni, care cu toți sunt corelați cu el și sunt înfățișați pe de-a întregul sau parțial în chip de țap“.

Ultimul element decorativ în relief reprezintă, potrivit cercetătorului, o marcă de olar, sau de atelier ceramic, caracterizată printr-un „arc de cerc cu deschiderea în jos, terminat la capete în două desene deltoide ce înscriu câte o palmetă (sau o creangă de brad), delimitate de câte o bordură“. Pe arcul de cerc sunt configurate motive decorative în formă de *V*. Datorită stării de conservare, cât și modului de aplicare, ele creează impresia că nu ar avea forma literei *V*, ci ar fi simple linii paralele. În cazul acestei imagini, tehnica de execuție a fost ștampilarea, întrucât pe interior amprenta este abia vizibilă și poate fi interpretată mai degrabă ca un element de siguranță a operațiunii. Imaginea este lizibilă, ușor estompată în partea dreaptă, însă acest amănunt nu pune în pericol lectura imaginii. La o analiză mai aprofundată, remarcăm și aici poziția de fixare a ștampilei, mai pronunțată în partea stângă. Este dificil de precizat dacă, în cazul acestei imagini, cât și în cazul celorlalte, s-a urmărit un efect optic dictat de un simț estetic neobișnuit, a fost doar un joc al întâmplării, sau un viciu tehnologic mascat de un retuș abia perceptibil.

Dincolo de „realismul“ reprezentărilor, imaginea lui Dionysos ne oferă expresia unei intense trăiri interioare „sugerând parcă modelul de experiență religioasă pe care acesta îl inaugurează“.

Neîndoielnic, piesa ceramică de la Drumul Carului (jud. Brașov) se înscrie într-o notă aparte, împletind imaginația, tehnica cu estetica, mitul cu simbolul, așezând restaurarea mai aproape de zei, dar niciodată suficient de aproape.

Bibliografie:

- Florea Costea, *Repertoriul arheologic al județului Brașov (I)*, 1995
- Florea Costea, *Două piese ceramice romane descoperite la Drumul Carului (județul Brașov)* în „Ephemeris Napocensis“, Cluj Napoca, 1993
- Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, 1981
- J. G. Fraser, *Creanga de aur*, București, 1980
- Erwin Rohde, *Psyche*, București, 1985
- *** *De la Apollo la Faust*, București, 1978
- Euripide, *Bachantele*, București, 1970

Notă: Pe această cale aducem mulțumiri domnului Stelian Coșuleț pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție materialul fotografic.